

τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐρμηνεύει τὴν διάκρισιν ψυχικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων καὶ ὁ Ed. Husserl ἐν τῇ φαινομενολογίᾳ αὐτοῦ. Τὰ φαινόμενα ἀποτελοῦνται ἐξ ἀντικειμένων καὶ ἰδιοτήτων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐξ αἰσθημάτων προερχομένων ἐκ φαινομενολογικῆς ἐνεργείας ἀφ' ἑτέρου. Περιεχόμενα τῶν αἰσθημάτων ἀποτελοῦσιν αἱ φαινομενολογικαὶ ἐνέργειαι, καθ' ἑαυτὰς ἀποτελοῦσαι ἐκδήλωσιν τῆς διανοίας καὶ τῆς συνειδήσεως, εἰς ἣν καὶ δι' ἧς ὑφίσταται καὶ διακρίνονται φυσικὰ φαινόμενα, ἧτοι ἐρεθισμοὶ καὶ ἀντικείμενα καὶ ψυχικὰ φαινόμενα

4ον) Ἑρμηνεία τῶν λειτουργιῶν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. —

Μῦθον τὴν προσπάθειαν ὅμως τῆς κατευθύνσεως ταύτης τοῦ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ἀνεξαρτήτως τῶν φυσικῶν ἐπιδράσεων, μῦθον τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν μέθοδον τῆς αὐτοπαρατηρησίαις καὶ παρατηρησίσεως, δὲν καταρθιοῦται ἐν ταύτοις ἢ ἀκαλλαγὴ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας. Ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος καὶ ἡ διαίρεσις καὶ ἀνάλυσις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἰς στοιχεῖα, ἵνα ἐκ συνδέσεως τούτων ἐρμηνευθῇ ἡ σύνθεσις τῶν διαφόρων ψυχικῶν φαινομένων, ἀποτελοῦσι καὶ ἀνάγκην τὴν βίαιον καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ἐρμηνείας, τῆς μὴ δυναμένης νὰ ἐργασθῇ ἀπαγωγικῶς (deduktiv), χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ μεταβληθῇ εἰς μεταφυσικὴν ἀναχωροῦσαν ἀπὸ ὑποθετικῆς τινος οὐσίας ψυχῆς. Ἐκ παραστάσεων ἀναλυομένων εἰς αἰσθηήματα καὶ εἰκόνας φανταστικὰς ἐν ἡμῖν σχηματιζόμενας, ἐκ τοῦ κρίνειν, ἐκ τοῦ συναισθῆσαι καὶ βούλεσθαι προσπαθεῖ νὰ σχηματίσῃ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ὁ Hr. Brentano. Αἱ παραστάσεις ἀποτελοῦσι τὴν βίαιον παντὸς ψυχικοῦ φαινομένου, ἡ δὲ πρὸς τὸ σχηματίζειν παραστάσεις ἐνέργειαι εἶναι ἡ πρώτη ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως. Τὸ κρίνειν εἶναι κατ' αὐτὸν ἰδιαιτέρα ἐνέργεια, δι' ἧς δίδομεν τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὰς παραστάσεις καὶ ἀναλόγως συνδέομεν καὶ συνθέτομεν αὐτάς. Δὲν ἀποτελοῦσι δὲ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον τὰ στοιχεῖα τῆς κρίσεως κυρίως, ἀλλ' ἡ φεμελιώδης ἐνέργεια ἀναγνωρίσεως καὶ παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως μιᾶς παραστάσεως κατὰ τὸ σχῆμα Α ὑπάρχει ἢ Α δὲν ὑπάρχει (ἀστράπτει = ὑπάρχει ἀστράπη τις). Ἡ βούλησις καὶ τὸ συναίσθημα, λόγῳ τοῦ κοινοῦ αὐτῶν γνωρίσματος τῆς τάσεως καὶ τῆς ἐκ τῶν ἑνδον ἐνεργείας καὶ ἀντιδράσεως εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν Hr. Brentano.

Διὰ τοῦτο τὸ παριστάνειν, τὸ κρίνειν καὶ τὸ συναισθάνεσθαι (ἢ βούλεσθαι) ἀποτελοῦσι τὰς θεμελιώδεις ἐνεργείας, δι' ὧν σχηματίζεται πᾶν ψυχικὸν φαινόμενον καὶ εἰς αὐτὸ φέρει πᾶσα ἀνάλυσις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ὁ Karl Stumpf διακρίνει: 1) φαινόμενα, ἦτοι περιεχόμενα αἰσθημάτων καὶ μνημονικῶς εἰκόνας. 2) λειτουργίας, (ἦτοι ἐνεργείας, καταστάσεις, ἐντύπώσεις) κατὰ τὸν προσδιορισμὸν καὶ τὴν συσχέτισιν τῶν φαινομένων, κατὰ τὴν μόρφωσιν ἐννοιῶν, τὸν σχηματισμὸν κρίσεων καὶ κατὰ τὰς θυμικὰς κινήσεις (ἐπιθυμίας καὶ βουλήσεις). Ἐκ τῶν φαινομένων τούτων καὶ τῶν λειτουργιῶν σχηματίζει τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον. Τὰ αἰσθήματα παράγει ἐκ λειτουργίας συνειδήσεως καὶ ἀποδίδει εἰς αὐτὰ τὰς ἐπομένους ιδιότητας: 1) Τὴν ἰδιότητα τῆς σχέσεως. Πᾶν αἰσθημα δὲν εἶναι, παρὰ συσχετίσις καὶ ἀναφορὰ πρὸς ἄλλο (αἰσθημα ἢ ἐρεθισμὸν). Δὲν ὑπάρχουσιν ἀπόλυτα καὶ ἄσχετα αἰσθήματα. Αἰσθάνεσθαι σημαίνει σχετίζειν καὶ συγκρίνειν τι πρὸς τι. 2) Τὴν ἰδιότητα τῆς ἐνότητος. Τὰ αἰσθήματα ἐν τῇ ψυχῇ ἀποτελοῦσιν ἐνιαῖον φαινόμενον ἢ λειτουργίαν (αἰσθάνεσθαι). Μόνον διὰ διακρίσεως καὶ συσχετίσεως πρὸς ἄλληλα ἔρχονται εἰς τὴν συνείδησιν. 3) Τὴν ἰδιότητα τῆς σχετικότητος. Δὲν αἰσθανόμεθα ἀπόλυτα περιεχόμενα ἀλλὰ σχετικὰ, σχέσεις, διαφορὰς, παραλλαγὰς, διαφορὰς ἐντάσεων καὶ ποσῶν, χρωματισμούς, συγχωνεύσεις, συμφωνίας ἐρεθισμῶν (Πρβλ. Tonpsychologie). 4) Τὴν ἰδιότητα, καθ' ἣν τὸ αἰσθημα δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ ἀμέσως, ἀλλ' ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτοῦ. 5) Τὴν ἰδιότητα, καθ' ἣν τὸ ποῖόν καὶ ἡ ἔντασις τοῦ αἰσθήματος δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ ἀμέσως τοῦ ἐπιδρωῶντος ἐπιτινος ὄργανου, ἀλλ' ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ ἐρεθισμοῦ τούτου πρὸς προηγηθέντα καὶ πρὸς ἕτερουσ συγκρόνως ἐπιδρωῶντας ἐρεθισμούς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βάσιν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου ἀποτελοῦσι λειτουργίαι συσχετίσεων, διακρίσεων κλπ. Ἐξ ὧν προέρχονται καὶ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα. Καὶ ὁ Th. Lipps προσπαθεῖ νὰ ἀναλύσῃ τὸ αἰσθημα καὶ νὰ ἀναγάγῃ τὴν πρώτην αἰτίαν τῆς γενέσεώς του εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως διὰ νὰ ἀποδείξῃ ταύτην ὡς τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Πρὸς τοῦτο διακρίνει, ἀφ' ἑνὸς μὲν «τὸ ἔχειν περιεχομένου αἰσθήματος», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ «ἐσχημένον περιεχομένου αἰσθήματος». Τὸ «ἔχειν» εἶναι ἡ παροῦσα ἐντύπωσις ἢ προκαλουμένη ἐξ ἐπιδρωῶντος ἐρεθισμοῦ, ἐνῶ τὸ «ἐσχημένον» εἶναι ἐντύπωσις σχετικὴ ἐκ τοῦ παρελθόντος δυνά-

μει καὶ μόνον τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ μεταβάλλωμεν τὸν ἐπιδρωῖντα ἐρεθι-
 σμὸν εἰς ἐντύπωσιν. Ἐὰν αἰσθανόμεθα, αἰσθανόμεθα κατὰ τὸν
 Th. Lipps ὑπὸ τὸ κράτος ἐντυπώσεων ἐκ τοῦ παρελθόν-
 τος, δυνάμει τῶν ὁποίων κατορθώνομεν νὰ κατατάξωμεν κατὰ χῶρον καὶ
 κατὰ διαδοχὴν καταστάσεων ἢ χρόνον, τὰ περιεχόμενα αἰσθημάτων, ὅποτε
 ἔχομεν τὴν ἀντίληψιν. Τὰ αἰσθήματα ἀφορῶσιν εἰς τὸν ἔξω κόσμον εἰς
 ὃν συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ αἶμα τοῦ αἰσθανομένου ἐν τοιαύτῃ πε-
 ριπτώσει, καὶ εἶναι διὰ τοῦτο «ἀντικειμενικαὶ ἐνσυνείδητοι
 ἐντυπώσεις». Πρὸς ταύτας ἀνταποκρίνονται αἱ «ὑποκειμενικαὶ
 ἐνσυνείδητοι ἐντυπώσεις» αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ Ἐγὼ καὶ τὸν
 ἑαυτὸν καὶ αἱ ὁποῖαι ἐκδηλοῦνται ὡς συναισθηήματα εὐαρεσκείας ἢ δυσ-
 αρεσκείας. Ἡ ἀνάλυσις παντὸς ψυχικοῦ φαινομένου, κατὰ τὸν Th.
 Lipps, γίνεται μόνον διὰ παρατηρήσεως, συγκρίσεως καὶ συσχετίσεως
 περιεχομένων, ἅτινα μᾶς ἀπησχόλησαν κατὰ τὸ παρελθόν. Τὰ περιεχό-
 μενα δὲ ταῦτα φέρουσιν πάντοτε εἰς ἐντυπώσεις (Erlernisse) σχηματι-
 σθείσας διὰ λειτουργίας συνειδήσεως (ἀντιλήψεως, ἐσωτερικῆς αἰσθή-
 σεως κλπ.) καὶ εἶναι τὰ μόνα ἅτινα μᾶς δίδονται. Ὁ J. Rehmke
 παράγει τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀπλούστερον ἐκ τῆς ἐπιδρώσεως τῆς ψυ-
 χῆς, ἣν ἀντιπαραθέτει πρὸς τὸν ἐγκέφαλον καὶ διακρίνει διὰ τῶν γεγο-
 νότων τῆς συνειδήσεως ἀντιλήψεις, παραστάσεις, καταστατικὰ τῆς συν-
 ειδήσεως συναισθηήματα, διανόησιν κλπ. Ὁ H. Bergson δὲν ἀποδι-
 δει τὸν σχηματισμὸν τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἰς ἐνσυνείδητον διάτα-
 ξιν τῶν περιεχομένων ἢ ἐρεθισμῶν κατὰ χρόνον καὶ κατὰ χῶρον, ἀλλ'
 εἰς ἐνσυνείδητον διάκρισιν ποιοτικῶν διαφορῶν. Ἐκ
 τῆς τοιαύτης διακρίσεως τῶν ποιοτικῶν διαφορῶν ἔρχονται εἰς φῶς,
 κατ' αὐτόν, γεγονότα τῆς συνειδήσεως συνεχιζόμενα καὶ ἀλληλοδιαδεχό-
 μενα, ἅτινα συνοδεύει καὶ συνέχει κατιστάσεων. Ἡ τοιαύτη διάκρισις
 λαμβάνει χώραν, κατ' αὐτόν, διὰ τῆς ἐνδομύχου καθαρᾶς ἐκείνης ἐνερ-
 γείας πρὸς κατάληψιν τῆς πραγματικότητος, ἣ ὁποία ὀνομάζεται ἀντί-
 ληψις. Ἀὕτη προηγείται πάσης ἄλλης ἐνεργείας καὶ συντελεῖ διὰ τῆς ἐκ-
 λογῆς μεταξὺ τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν εἰκόνων (παραστάσεων) εἰς τὴν
 δημιουργίαν τῆς «καθαρᾶς ἐκείνης μνήμης», ἣ ὁποία εἶναι
 ἀποκλειστικῶς πνευματικὴ καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀκαλο-
 γίαν πρὸς ἐγκεφαλικάς λειτουργίας καὶ καταστάσεις.
 Καθαρὰ ἀντίληψις καὶ καθαρὰ μνήμη ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς
 πνευματικῆς ζωῆς. Ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐκ στοιχείων συγ-
 κρότησιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἶναι ὁ
 W. Dilthey. Κατ' αὐτόν, λόγῳ τῆς διαρκoῦς κινήσεως τῶν ψυχικῶν

φαινομένων και τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως αὐτῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπομονωθῶσι ταῦτα και νὰ ἀναλυθῶσιν εἰς στοιχεῖα. Ἐν τῷ αἰσθηματι ὑπάρχει ἤδη ἡ παράστασις, διότι ἄνευ τῆς βοηθείας προηγηθεισῶν ἐντυπώσεων ἀδύνατον νὰ ἐπεξεργασθῆ ἔνσυνειδήτως ἐρεθισμός τις. Ἄλλὰ και ἡ βούλησις και τὸ συναίσθημα ἐνυπάρχει ἤδη εἰς τὸ αἶσθημα και εἰς τὴν παράστασιν, διότι ἄνευ ὀρισμένης τάσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ κατευθυνθῆ ἡ προσοχή και νὰ γεννηθῆ ἔνσυνειδήτον αἶσθημα και παρὰστασις. Λόγω τοῦ συνυφασμένου τούτου τῶν ψυχικῶν φαινομένων και τῆς διαρκοῦς αὐτῶν κινήσεως εἶναι ἀδύνατος πᾶσα πραγματικὴ ἀνάλυσις κατὰ τὸν Dilthey, ἡ δὲ περὶ στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου θεωρία προέρχεται ἐκ μεταφορᾶς μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐξ ἀφαιρέσεως και ἐφευρέσεως μὴ ἀνταποκρινομένης πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ πραγματικότης παρουσιάζει τὴν ἐμπειρίαν και μόνην, ἣτις σχηματίζεται σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῶν τάσεων και ἀντιστιάσεων εἰς ἃς προσκρούει ἡ βούλησις ἡμῶν. Ταύτην δ' ὡς ἰδιότυπον σύνολον δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν. Ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἀναχωρεῖ και ὁ James Ward, ἣν ἀναγνωρίζει ὡς μόνην εἰς τὴν ἀντίληψιν ὑποπίπτουσαν πραγματικότητα, και τὴν ὁποῖαν παράγει ἐκ λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ὁ δὲ S. H. Hodgson προσπαθῶν νὰ ἀναλύσῃ παροῦσαν τινὰ ἔνσυνειδήτον κατάστασιν, ἣν λαμβάνει και ὡς ἀφετηρίαν ἐκ τῆς ἀενάου κινήσεως τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου, εὗρισκει ὅτι βάσιν πάντων τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἀποτελεῖ ἡ ἀντίληψις, ἣς τὸ περιεχόμενον ἀπαρτίζεται : 1) ἐξ ὀρισμένων ποιῶν αἰσθημάτων, 2) ἐξ ὀρισμένης χρονικῆς διαρκείας, 3) ἐξ ὀρισμένων σχέσεων πρὸς προηγηθείσας ἐντυπώσεις και παραστάσεις.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει σαφῶς ἡ γενικὴ τάσις τοῦ ἐμπειρικοῦ-ιδεαλισμοῦ, πρὸς τὸ νὰ ἀναγάγῃ τὴν γέννησιν και ἐξέλιξιν παντὸς ψυχικοῦ και πνευματικοῦ φαινομένου εἰς ἰδιότροπον και μοναδικὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐσωτερικὴν λειτουργίαν, ἢ ἐσωτερικὴν αἶσθησιν, διανόησιν ἢ λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη λειτουργία χαρακτηρίζεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἰκανότης τοῦ νὰ διατηρῆ και νὰ συνδέῃ τὰς ἐντυπώσεις και νὰ μεταβάλλῃ τὰ αἰσθήματα εἰς ἀντιλήψεις και παραστάσεις, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς ἀνεξάρτητος μηχανικῶν σχέσεων βούλησις και ἰδιότροπος ἰκανότης τοῦ νὰ κατευθύνῃ τὴν διὰ τῆς προσοχῆς ἐκδηλουμένην ψυχικὴν ἐνέργειαν πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν ἐπιδρώσων ἐρεθισμῶν και τῶν παραστάσεων και ἐκ τούτων νὰ δημιουργῆ νέα ψυχικὰ φαινόμενα κλπ. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς λειτουργίας γίνεται προσπάθεια νὰ ἐρμηνευθῶσι και πάντα τὰ λοιπὰ σύνθετα ἢ ἀπλά ψυχικὰ

φαινόμενα. Αἱ παραστάσεις προερχόμεναι ἐκ τῆς πρὸς τὸ παριστάναι ἐνεργείας καὶ ἱκανότητος (akt) τῆς ψυχῆς, κατὰ τὸν F. r. Brentano παρουσιάζουσι περιεχόμενα ἑξωτερικὰ (ἐρεθισμοὺς) καὶ ἐσωτερικὰ (διάταξις κατὰ χρόνον καὶ χώρον), ἅτινα συνδυάζονται, συνδέονται καὶ συντίθενται καταλλήλως παρὰ τῆς ψυχῆς. Εἶναι ἐπομένως ἀποτέλεσμα συνδέσεων γινομένων καθ' ὁρισμένους νόμους, τοὺς ὁποίους ὁ Brentano προσπαθεῖ νὰ περιλάβῃ εἰς ἓνα θεμελιώδη κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ James Mill. Ἄλλ' ἐνῶ πολλοὶ ψυχολόγοι τὰ κατὰ τὰς τοιαύτας συνδέσεις ἀποδίδουσι εἰς συγχωνεύσεις καὶ ἀφομοιώσεις ἐντυπώσεων καὶ ἐρεθισμῶν (Karl Stumpf) καὶ ἀναπτύσσουσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἓν εἶδος ψυχικῆς χημερίας, ὅπου διὰ συγχωνεύσεων καὶ συνθέσεων νέον τι προκύπτει διάφορον τῶν συγχωνευομένων καὶ συντιθεμένων στοιχείων, (ὅπως αἱ παραστάσεις κλπ.), ὁ Brentano δὲν παραδέχεται τὴν τοιαύτην, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν φυσικὴν, ψυχικὴν χημερίαν. Αἱ παραστάσεις σχηματίζονται κατ' αὐτὸν ἐκ συνδέσεως ἐρεθισμῶν, αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων κατὰ τὰς χωρικὰς αὐτῶν σχέσεις καὶ κατὰ τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν τῶν καταστάσεων. Τὰς χωρικὰς ταύτας ὅμως σχέσεις ὁ Karl Stumpf παράγει ἐκ τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας καὶ ἐκ τῆς ἀνατομικῆς καταστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐκ συγχωνεύσεως δηλαδὴ αἰσθημάτων δράσεως καὶ ἐκ τῆς προσαρμογῆς (accommodation), εἰς τὴν ἀποδίδει τὸ αἰσθημα τοῦ βᾶθους, οὕτω δ' ἐπέρχεται σίγγυσις, ἣν παρακάμπτουσι μόνον διὰ τῆς ἀποδόσεως εἰς τὴν ψυχὴν καὶ συνείδησιν, ἥτοι τὴν ἐσωτερικὴν λειτουργίαν τῆς πρὸς τοῦτο ἐνεργείας. Τὰ αἰσθηματά ὄρασεως, ἀφῆς, ἀκοῆς κλπ. ἀφίνουσιν ἴχνη ἢ εἰκόνας, ἐκ τῆς συνδέσεως τῶν ὁποίων σχηματίζονται αἰ γενικαὶ παραστάσεις τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, δι' ὧν κανονίζεται ἡ σύνδεσις καὶ διάταξις πάσης παραστάσεως καὶ ἐντυπώσεως. Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τῶν κατὰ τόπον, σχῆμα, ὄγκον, χρῶμα κλπ. καὶ τῶν κατὰ τὴν διαδοχὴν καὶ ἀκολουθίαν καταστάσεων συνδέσεων, συνδέομεν ἐπίσης καὶ τὰ κατὰ τὸ ποῖον καὶ τὰ κατὰ τὴν προκληθεῖσαν διάθεσιν καὶ εὐαρέσκειαν ἢ δυσαρέσκειαν, διὰ τοῦτο ἔχομεν τὴν πρὸς τὸ παριστάνειν ἐνεργείαν καὶ ἱκανότητα γενικὴν καὶ περιλαμβάνουσαν πᾶν εἶδος ψυχικῆς κινήσεως καὶ ψυχικοῦ φαινομένου.

Ἐν τῷ πρὸς τὸ παριστάνειν ταύτη κεντρικῇ ἐνεργείᾳ συμβαίνει κατὰ τὸν G. Uehlers συσχετίσις τοπικῶν στοιχείων καὶ χρονικῶν καταστάσεων διαρκῆς, ἐκ ταύτης δ' ἀναπτύσσεται ἡ παρῴστασις τοῦ ἀπεριορί-

·στου χώρου και τοῦ ἀπεριορίστου χρόνου, ὅφ' οὓς φαίνεται ὅτι γίνεται πᾶσα διάταξις ἐρεθισμῶν, αἰσθημάτων και ἐντυπώσεων. Ἄλλ' ἐπειδή, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπεριορίστου τούτου χώρου και χρόνου πάλιν φανταζόμεθα τὰ ἀντικείμενα ὑπάρχοντα ἐν κενῷ τινι χώρῳ και χρόνῳ διὰ τοῦτο προέρχεται ἀντίφασις τις ἀναγκάζουσα εἰς τὴν ζήτησιν σταθερᾶς τινος ἀντικειμενικότητος, τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ και τῆς οὐσίας (ding an sich). Ἡ ἀναγκαιότης αὕτη ἢ ἐκφραζομένη εἰς τὸν αἰτιώδη νόμον δὲν γίνεται κατανοητή, διὰ τοῦτο διὰ τῆς ἰσότητος και ὁμοιότητος τοῦ προηγηθέντος και τοῦ ἀκολουθοῦντος. Κατὰ τᾶλλα, αἱ ἐκ τῶν αἰσθημάτων μεταβολαὶ και τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἀφίνουσιν ἔχνη ἐν τῷ ἔγκεφάλῳ, αἵτινα κατὰ περιστάσεις προκαλοῦσι τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐρεθισμῶν και τῶν ἀναλογούντων αἰσθημάτων ὑπὸ τύπον παραστάσεων. Οὕτω, κατὰ τὸν G. U r h u e s ἀποδεικνύονται και φυσιολογικῶς αἱ παράλληλοι πρὸς τὰς παραστάσεις συνδέσεις. Κατὰ τὴν ἀφασίαν, ἀλεξίαν, ἀγραφίαν κλπ. τὰ ἔχνη γίνονται εἰς ἕτερον σημεῖον τοῦ ἔγκεφάλου και ὄχι εἰς τὸ κατάλληλον αὐτοῦ κέντρον. Διὰ τῆς προσοχῆς, καθ' ἣν ἢ παρατήρησις κατευθύνεται πρὸς ὠρισμένον κέντρον και χάριν ὠρισμένου σκοποῦ, τὰ αἰσθήματα γίνονται σαφέστερα και ἐντονώτερα. Πρὸς ταῦτα, ὡς πρὸς μάζαν προσλαμβάνουσαν, προστίθεται διὰ τῆς δυνάμει προηγουμένης ἐμπειρίας ἀφομοιωτικῆς λειτουργίας ἀφομοιωτικὴ τις μάζα διὰ τῆς ὁποίας προκύπτει ἢ καθ' αὐτὸ ἀντίληψις. Ἡ πρόσθεσις ὁμοίου προκαλεῖ ἀφομοίωσιν, ἢ δὲ πρόσθεσις διαφόρου σύνδεσιν και συμπλοκὴν.

Κατὰ τὸν T h. L i p p s, πάσης προὔπαρξάσης ἐνσυνειδήτου ἐντυπώσεως δυνάμεθα κατόπιν νὰ ἔχωμεν «ἀναπαρηγμένην εἰκόνα ἢ ἀναπαράστασιν» ἀλλὰ ποιοτικῶς πάντοτε διάφορον τῆς κυρίας και πρώτης ἐντυπώσεως. Ἡ ἀναπαράστασις αὕτη προὔποθέτει και κατ' αὐτὸν ἔχνη, εἰς τὴν συσχετίσιν μὲν και συστηματοποίησιν τῶν ὁποίων ὀφείλεται ἡ λειτουργία μνήμης, εἰς τὴν σύνδεσιν δὲ ἢ ἀναπαραγωγή και ἢ ἀνάπλασις. Εἰς ἔχνη και εἰς σχηματιζόμενας διὰ τῆς συνειδήσεως εἰκόνας ἀποδίδει και ὁ T h. L i p p s τὴν γένεσιν τῶν παραστάσεων δυνάμει τῆς ἀντιλήψεως, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ προὔπόθεσιν τῆς γινομένης προσλήψεως και ἀφομοιώσεως.

Ἄλλὰ διὰ τῶν τοιούτων ἔχνην και εἰκόνων, ὅπως και διὰ τῆς εἰδικῆς ψυχικῆς ιδιότητος και ἐνεργείας πρὸς τὸ παριστάνειν δὲν κατορθοῦται ἐρμηνεῖα τῆς γενέσεως και τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραστάσεων. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο παρουσιάζει τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς ἢ ἐμπειρικοῦδεαλιστικὴ κατεύθυνσις και ἐντεῦθεν ἀναγκά-

ζεται να καταφεύγη εις ἑρμηνείας λέξεων καὶ ἔννοιων ἐργαζομένη δια-
 λεκτικῶς (Περὶ Α. Meinong, Joh. Behnke). Κατὰ τὸν H. Berg-
 son, αἱ παραστάσεις εἶναι ψυχικαὶ ἐντυπώσεις ἐνδομύ-
 χως σχηματιζόμεναι καὶ ὡς τοιαῦται ἀποτελοῦσαι ἐσωτερικὰ ἐν ἡμῖν
 συμβαίνοντα, ἀμέσως εἰς τὴν παρατήρησιν ὑποκείμενα καὶ ἀποτελοῦντα
 σύμβολα τῆς πραγματικότητος, ἣ ὅποια ἐκδηλοῦται
 διὰ τῆς καθαρᾶς διανοήσεως. Ὡς ἄμεσα καὶ ἐνδομύχως συμ-
 βαίνοντα, αἱ παραστάσεις εἶναι φαινόμενα τῆς συνειδήσεως, χαρακτη-
 ριζόμενα, ὅπως καὶ ταῦτα, διὰ τῆς ἐντάσεως, διαρκείας καὶ
 ἐλευθερίας. Αἱ ιδιότητες αὗται αἰτιολογοῦσι τὴν ἀνάπλασιν τῶν πα-
 ραστάσεων καὶ τὴν μνήμην, ἐνσυνειδήτους δηλαδὴ λειτουργίας ἀποτε-
 λούσας τὴν βίαν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.
 Ἐμφαθύνων περαιτέρω εἰς τὰ κατὰ τὰς λειτουργίας ταύτας ὁ Bergson
 διακρίνει, ἄφ' ἑνὸς μὲν καθαρὰν μνήμην (A), ἄφ' ἑτέρου δὲ μνη-
 μογονικὴν εἰκόνα (B) καὶ τελευταῖον ἀντίληψιν (C), ὅπου ἡ λει-
 τουργία τῆς διανοήσεως κατευθύνεται ἀπὸ A εἰς AB εἰς BC, AC, CA
 κλπ. κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ προσδιορισθῇ ποῦ παύει
 ἢ μίᾳ καὶ ποῦ ἀρχίζει ἡ ἄλλη κατῴσιαισι. Κατὰ τὴν μνήμην, ἡ ἀσχο-
 λούμεθα εἰς τὸ παρελθὸν ὑπὸ μορφὴν εἴτε κινήτου μηχανισμοῦ
 εἴτε ἀνεξαρτήτων ἀναμνήσεων, ἢ ἀναγνωρίζομεν τι δυ-
 νάμει κινήσεων καὶ ἐγκεφαλικῶς μὲν ὅταν πρόκειται περὶ ἀντικειμένων
 (αἰσθημα, ἀντίληψις), δυνάμει τῶν παραστάσεων δ' ὅταν πρόκειται περὶ
 καταστάσεως τοῦ Ἐγὼ ἡμῶν. Κατ' ἀπροσδιόριστους βαθμοὺς χωρεῖ τις
 ἀπὸ ἀναμνήσεως εἰς κινήσεις φερούσας μετ' ἑαυτῶν τὴν ἐν χώρῳ ἐνέρ-
 γειαν. Ἡ ἰσορροπία μεταξὺ ἑξωτερικῶν ἐπιδράσεων καὶ κινήτου
 ἀντιδράσεων, ἣ ὅποια τηρεῖται παρὰ τοῦ σώματος, κατὰ τὸν Bergson,
 χαλαροῦται ἐν καιρῷ ὕπνου, αἱ δ' εἰκόνας καὶ ἐντυπώσεις ἐπανέρχονται
 ἐλευθέρως. Ἡ ἀναγνωρίσις συμπληροῦται διὰ κινήτου μη-
 χανισμοῦ καὶ ἀνεξαρτήτων ἀναμνήσεων, δι' ὧν ἐρμηνεύονται οἱ νό-
 μοι τῶν συνδέσεων, οἵτινες δυναμικῶς μόνον ἐντοπιζονται καὶ εἰς κέν-
 τρον τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ H. Cohen καὶ ὁ W. Windelband,
 συνεπέστεροι τῶν λοιπῶν, τὴν γένεσιν τῶν παραστάσεων ἀποδίδουσι
 εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς διανοήσεως, ἰκανῆς οὔσης ἐν ταῖς ἐννοίαις νὰ
 συνδέη πλεῖστα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα κατὰ τὰς συγγρόνους αὐ-
 τῶν σχέσεις καὶ κατὰ τὰς πρὸς τὸ παρελθὸν συναφείας αὐτῶν. Πᾶν ἀν-
 τικείμενον ἢ παράστασις ἀποτελεῖ ἔννοιαν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐξαντικει-
 μενικεύσεως κατὰ τὸν Cohen, ἡ παράστασις δὲ κατὰ τὸν Windel-
 band ἔχει σημασίαν καὶ εἶναι ἀληθής, ὅταν διανοηθῶμεν δι' αὐτῆς ἢ

περὶ αὐτῆς καὶ ὅταν κρίνωμεν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὴν γενικότητα. Ἐπομένως παραστάσις ἀνεξαρτήτως διανοητικῆς λειτουργίας δὲν ὑπάρχει καὶ διανόησις ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ ἄνευ περιεχομένου ἐκ παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν. Ἡ διανόησις δίδει, κατὰ τὸν G. F. Stout, εἰς τὰς παραστάσεις σήμασιαν καὶ ἄξιαν, αἱ δὲ παραστάσεις δίδουσιν εἰς τὴν διανόησιν τὰς κατευθύνσεις καὶ τὴν κίνησιν. Διανόησις ἄνευ παραστάσεων εἶναι κενὴ καὶ παραστάσεις ἄνευ διανοήσεως εἶναι τυφλαὶ (Κάντιος).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, μετὰ μεγαλειτέρας ἢ μικροτέρας συνεπειάς, ἄμεσώτερον ἢ ἕμμεσώτερον καὶ ἢ ἐρμηνεία τῶν παραστάσεων καὶ τῶν λοιπῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀναφέρεται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς διανοήσεως, παρὰ τῆς κατευθύνσεως ταύτης. Ἄλλ' ἡ λειτουργία τῆς διανοήσεως πάλιν, ὡς συμβαίνουσα διὰ κρίσεων, καὶ συλλογισμῶν καὶ παρουσιάζουσα ἰδιότητα ἐνότητος τοῦ διακρίνειν, συγκρίνειν κλπ. συμπίπτει πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως κατ' οὐσίαν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς συνειδήσεως παρὰ πλείστον ψυχολόγων τῆς κατευθύνσεως ταύτης. Ἐνῶ δὲ τοῦτο συμβαίνει ἐπικρατεῖ ἢ προσπάθεια διαστολῆς συνειδήσεως καὶ διανοήσεως, ταύτης θεωρουμένης ἀνωτέρας τινος λειτουργίας, ἐκείνης δ' ἐξυπηρετούσης τὴν διανόησιν ψυχικῆς λειτουργίας. Ἡ συνείδησις εἶναι ἐνότης καὶ ταυτίζεται πρὸς τὸ ἐγὼ κατὰ τὸν G. Uphues. «Ἡ συνειδητότης, ἐν ἣ πᾶσαι αἱ λειτουργίαι τῆς συνειδήσεως, ὅπως καὶ αἱ λειτουργίαι τοῦ γινώσκειν, συγκρίνειν καὶ διακρίνειν καὶ διακρίνειν περιλαμβάνονται, εἶναι πάντοτε μία καὶ ἡ αὐτή. Αἱ παραστάσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν ἰδίων λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, δὲν σχετίζονται, ὅπως αἱ παραστάσεις ἐξωτερικῶν αντικειμένων, πρὸς ἀντικείμενα διάφορα τῆς τοιαύτης γνώσεως, ἀλλὰ βασίζονται εἰς τὴν ἄμεσον ἐσωτερικὴν ἀντίληψιν.» Διὰ τῆς μιᾶς δέ, πάσας τὰς διαδοχικὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως παρακολουθούσης συνειδητότητος, ἔρχεται εἰς φῶς τὸ φαινόμενον τοῦ χρόνου, καὶ ὅπως εἰς τοὺς ὄρους καὶ κανόνας τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου, τῆς οὐσίας, τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ταυτότητος δίδονται αἱ ἐξωτερικαὶ βάσεις σχηματισμοῦ τῆς γνώσεως, οὕτω καὶ εἰς τὸ Ἐγὼ, τὴν πηγὴν τῶν ὄρων τούτων, ὑπάρχει ἡ ἐσωτερικὴ βάση, ἡ προϋπόθεσις τῆς γνώσεως ἐν ταῖς ἐκδηλώσεσι τοῦ διανοεῖσθαι, συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι. Ἐντεῦθεν προέρχεται κατὰ τὸν Uphues ἢ κατὰ νόμους λειτουργία τῆς συνειδήσεως. «Ἡ ἐνότης» τῆς ἀτομικῆς,

συνειδήσεως προκύπτει, κατά τὸν Th. Lipps, ἐκ τοῦ διαρκοῦς σχηματισμοῦ ἐντυπώσεων παρὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἐγώ. Εἶναι δ' ἡ συνείδησις ἰδιότροπος λειτουργία, (γεγονός τατσαχίε), δι' ἧς κατορθοῦται ἡ συσχέτισις καὶ συνύφανσις παντὸς ἀπασχολήσαντος ὑποσδήποτε τὸν ψυχικὸν ἡμῶν βίον. Ἀπὸ τὸ «ἔχειν» τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς διακρίνεται τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τὸ ἀντικείμενον. Διὰ τοῦ πνευματικοῦ ὀφθαλμοῦ διακρίνεται ἡ εἰκὼν τοῦ ἀντικειμένου νοητῶς. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἐν ἐμοί, ἐνῶ τὸ ἀντικείμενον πρὸ ἐμοῦ. Αἱ εἰκόνες, ἢ τὰ περιεχόμενα ἀντιπροσωπεύουσι μόνον τὰ ἀντικείμενα καὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς διανοήσεως. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸν πνευματικὸν οὐδόν, «τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ἡ συνείδησις ἄρχεται νὰ γίνηται πνεῦμα καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποίου ἄρχεται ἡ καθ' ἑαυτὸ πνευματικὴ ἐνέργεια. Ἡ διὰ τῆς ἐν ἐμοί σχηματιζομένης εἰκόνας ἀντίληψις τοῦ ἀντικειμένου συμβαίνει τῇ βοηθείᾳ τῆς προσοχῆς ἢ τῆς ἐνεργείας πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι. Εἶναι δ' ἡ προσοχή, κατὰ τὸν Th. Lipps «ἐπηυξημένη τις ψυχικὴ ἐνέργεια τοῦ αἰσθάνεσθαι, ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ σχηματίζειν παραστάσεις» (Leitfaden d. Psychol. σελ. 80) καὶ ὡς σπουδαιοτάτη «ψυχικὴ δύναμις» ἐμφανίζεται εἰς πᾶσαν ἐνσυνείδητον ψυχικὴν λειτουργίαν. «Τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως δὲν αἰσθανόμεθα καθ' ἑαυτὰ καὶ μόνα, ἀλλὰ διὰ τινος συνδέσμου συνέχοντος πλεῖστα τοιαῦτα, ὁπότε καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα παρουσιάζονται σχετικὰ καὶ καθωρισμένα ὡς νὰ συνέβαινεν ἐν αὐτοῖς ἀνάλογόν τι πρὸς ἀπόφασιν ληφθεῖσαν». Οὕτω προκύπτει αἰτιότης τις κατ' ἡμῶν νοουμένη καὶ ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἀνεξάρτητον ἀφ' ἡμῶν ἔξωτερικὸν κόσμον. Ἡ αἰτιότης αὕτη δὲν συγκρίνεται πρὸς τὸν ἄμεσον σύνδεσμον τῶν ἐνσυνειδήτων ἡμῶν ἐντυπώσεων, ὃν καλεῖ ὁ Th. Lipps «motivation» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν «kausation». Παρίγοντες τῆς ταιαύτης motivation (μετατροπῆς) δὲν εἶναι τὰ συναισθήματα καὶ αἰτίσεις, ἀλλ' ἡ ἰκανότης τοῦ ἀναπλάττειν καὶ ἀναπαράγειν παραστάσεις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν ψυχήν. Ἡ kausation (αιτιολογικότης) προκύπτει ἐκ τῆς motivation (μετατροπτικότητος) δυνάμει ἐξανθρωπίσεως ἢ ἐμψυχώσεως τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἔξω κόσμου, ὃήλαδὴ δυνάμει τῆς ἐξαντικειμενικείσεως ἡμῶν αὐτῶν ἦτοι τοῦ Ἐγώ ἡμῶν (einfühlung). Ὁ

J. B e h m k e ταυτίζων τὴν συνείδησιν πρὸς τὴν ψυχὴν διαιρεῖ αὐτὴν εἰς ἀντικειμενικὴν (ἀντιλήψεις, παραστάσεις), καταστατικὴν (συναισθήματα), αἰτιολογικὴν. Τὴν διανόησιν θεωρῶν ἔνωσιν καὶ διάκρισιν, ἀντικειμένων, καταστάσεων καὶ λειτουργιῶν, ὀρίζει ὡς εἶδος λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, ὑφ' ἣν ὑποβάλλει καὶ τὴν βούλησιν, οὖσαν, κατ' αὐτόν, βουληφόρον συνείδησιν. Ὁ H. Bergson θεωρεῖ τὴν διανοητικότητα ἀνωτέραν τοῦ ἐξελισσομένου ἐνστικτοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως, ἣ ὁποία ἐξυπηρετεῖ αὐτήν. Κατὰ τὸν Husserl δὲ συνείδησις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ συνοπτικὸς χαρακτηρισμὸς ἄλλων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἐνεργειῶν (akte).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν κατορθοῦται ὁ καθορισμὸς τῶν σχέσεων διανοήσεως καὶ συνειδήσεως. Παραλλαγαὶ πλάτους καὶ ἐκτάσεως θέτουσι ἄλλοτε τὴν μίαν καὶ ἄλλοτε τὴν ἑτέραν ἔννοιαν ὑπὲρ τὴν ἄλλην. Ἄλλ' οὔτε καὶ σαφὴς τις ἢ πλήρης ὀρισμὸς ἐκάστης τῶν ἐννοιῶν τούτων κατορθοῦται. Ὑπὸ τὸ κοινὸν γνῶρισμα τῆς λειτουργίας καὶ ἐνεργείας, ἢ τάσεως (streben) ἐμφανίζεται ἡ μὲν συνείδησις ὡς συνέχουσα, συσχετιζουσα καὶ ἐνοῦσα, ἡ δὲ διανόησις ὡς ἐπεξεργαζομένη διάφορα περιεχόμενα (ἐννοιῶν) καὶ ἐμβαθύνουσα εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν. Μέχρι ποίου σημείου ὅμως ἡ τριακτὴ ἐπεξεργασία γίνεται παρὰ τῆς συνειδή- καὶ πότε ἀρχίζει ἡ διανοητικὴ ἐπεξεργασία; Περὶ τούτου ὁ μὲν Th. Lipps ἐλάχιστα καὶ ἀόριστα περὶ ἐκπνευματώσεως τῆς συνειδήσεως καὶ περὶ οὐδοῦ τῆς διανοήσεως λέγει, οἱ δ' ἄλλοι ἀφίνουσι νὰ ἐννοῆται ὅτι ἡ συνείδησις προπαρασκευάζουσα τὰς παραστάσεις καὶ τὰς ψυχικὰς λεγομένας ἐννοίας παραδίδει εἰς τὴν διανόησιν τὸ ὕλικόν πρὸς ἐπεξεργασίαν καὶ παρασκευὴν τῶν λογικῶν ἐννοιῶν. Τὴν ἐσωτερικὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως σχετίζουσι συνήθως πρὸς τὰ ἔξω ἡμῶν συμβαίνοντα διὰ τῆς προσοχῆς ὡς δυνάμεως κατευθυνούσης τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν κρίσιν μετὰ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως πρὸς ὀρισμένον εἶδος ἐρεθισμῶν, ἐντυπώσεων καὶ παραστάσεων. Τὴν δ' ἐνότητα πάντων τούτων καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ ἐνὸς ἐνεργοῦντος καὶ ἀντιλαμβανομένου ἀποδίδουσι εἰς τὸ Ἐγώ. Τὸ ἐγὼ τοῦτο κατὰ τὴν ἐμπειρικοῦδραλιστικὴν κατεύθυνσιν εἶναι ἡ ἐνότητος πάσης δὴποτε ἐνεργείας καὶ ψυχικῆς λειτουργίας, ἡ ἐνσυνείδητος τῶν κατ' αὐτὴν προσωπικότης ἢ δυναμένη νὰ ἐξαντικειμενικεῖ ἑαυτήν, τὸ τρίτον ἐκείνο εἶδος, τοῦ ὁποίου ιδιότητος ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα καὶ ἡ συνείδησις (Spinoza), ἡ γενικὴ ἐκείνη ἐμφάνισις ἐν ἣ ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον

ταυτίζονται. Τὸ ἐγὼ εἶναι τὸ κέντρον πάσης ἐνσυνειδήτου λειτουργίας καὶ ἡ γραμμὴ ἐφ' ἧς κινεῖται ἡ ἐνσυνειδήτος ζωὴ, κατὰ τὸν Th. Lipps. Ὅνομα σύνηδες τοῦ Ἐγὼ εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ ψυχὴ δυνάμην νὰ ληφθῇ καὶ ὡς οὐσία, διότι ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς ἀτομικῆς ζωῆς τῆς συνειδήσεως, ἀνήκει εἰς τὰ ἀντικείμενα τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Ἐγὼ καὶ ψυχὴ ἀποτελοῦσι φορέα ἡ συνοπτικὴν ἔκφρασιν τῶν συμβαινουσῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ συσχετίσεων. Δὲν εἶναι δὲ Ἐγὼ κατὰ τὸν Th. Lipps, ἡ ἐνότης μόνον καὶ ἡ συνέχεια τῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργοῦσα τὴν ἐνότητα ταύτην καὶ συνέχειαν δύναμις. Τοιαύτην ἐπίσης ἔκτασιν καὶ γενικότητα τῆς ἐννοίας τοῦ Ἐγὼ ἀναγνωρίζουσιν, ἀλλὰ φιλοσοφικῶς μόνον ἀφ' ἐνός μὲν ὁ P. Natorp, ἀφ' ἑτέρου δ' ὁ von Schubert Solderh. Κατὰ τὸν Natorp τὸ Ἐγὼ εἶναι ἐννοια σχηματίζομένη ἐμπειρικῶς διὰ χρονικῆς συνδέσεως τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ, ὡς προῖον δ' ἐμπειρίας καὶ γνώσεως δὲν ὑπάρχει εἰς ψυχολογικὴν ἔρευναν, ἀλλ' εἰς φιλοσοφικὴν. Ὁ v. Schubert δὲ παραδεχόμενος μόνον περιεχόμενα συνειδήσεως ἐν συνεχείᾳ πρὸς ἀλληλα διατελοῦντα θεωρεῖ τὸ Ἐγὼ ἀντίληψιν δεδομένου ὡς λειτουργίας συνειδήσεως. Ὁ James Ward ὁμοίως ἀποφεύγων νὰ μεταφέρῃ τὸ «ὑποκειμενικὸν Ἐγὼ» εἰς μεταφυσικὴν σφαιρᾶν, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀσχετον πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἐννοίαν περὶ ψυχῆς ἢ ψυχικοῦ ἀτόμου. Ὁ δὲ G. Uehues διακρίνει ἀφ' ἐνός μὲν τὸ ἐμπειρικὸν ἐγὼ, τοῦ ὁποίου ἔχομεν παρῶσταισιν ὡς ἐκ τῆς ἐνότητος τῆς λειτουργίας τῆς φυσιολογικῆς καὶ ψυχικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ «τὸ Ἐγὼ καθ' ἑαυτὸ» τὸ ἐκδηλούμενον ἐν τῇ ἐκουσίᾳ προσλήψει καὶ ἀφομοιώσει (apperception κατὰ Κάντιον), καὶ τὸ συντελοῦν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν παραστάσεων καὶ εἰς τὴν ἐνοποίησιν πάντων τῶν γεγονότων. Τὰ αἰσθήματα, τὰ συναισθήματα καὶ αἱ παραστάσεις δὲν εἶναι γενικὰ μεγέθη καὶ ποσά, κατὰ τὸν Uehues, ἀλλὰ δεδομένα ἐκ τῶν κρίσεων τοῦ Ἐγὼ τούτου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀπλῆ μορφή συνοδεύουσα πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' αὐτὴ αὐτῆ ἡ πηγὴ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας καὶ ἐνεργείας, τοῦ κρίνειν καὶ συλλογίζεσθαι.

Μέχρι τοῦδε ἔχομεν τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐμπειρικοῦδραλιστικῆς κατευθύνσεως περὶ τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ παραστάται. Ἦδη μένει νὰ θίγωμεν ἐν βλέμμα καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν συναισθημάτων, ἐπιθυμιῶν, τάσεων, παθῶν, ὁρμῶν καὶ

τῆς βουλήσεως. Τὸ συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι τίθενται εἰς δευτέραν πάντοτε μοῖραν παρὰ τῆς νοησιαρχικῆς ταύτης κατευθύνσεως, εἴτε διότι παράγονται ἐκ τῆς διανοήσεως καὶ τῶν παραστάσεων, εἴτε καὶ διότι ὡς ἐκ τῆς σχέσεώς τῶν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰς φυσιολογικὰς λειτουργίας παρουσιάζουσι σοβαρὰς δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν ἑναρμόνισιν καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὰς κεντρικὰς ἰδέας τῆς κατευθύνσεως ταύτης. Τὰ συναισθηματικὰ κατὰ τὸν Karl Stumpf, καὶ μάλιστα τὰ ὑλικά οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ ἰδιαιτέρας τάξεις αἰσθημάτων. «Τὰ συναισθήματα εἶναι λειτουργίαι τῆς συνειδήσεως καθιστῶσαι γνωστοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς» λέγει ὁ G. Uphues. Ὁ δὲ Th. Lipps, θεωρεῖ τὰ συναισθηματικὰ ἐντυπώσεις ὑποκειμενικὰς προερχομένας ἐκ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, δι' ἧς ἐκ τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἑαυτοῦ λαμβάνομεν ἐντυπώσεις εὐαρεσκείας ἢ δυσαρεσκείας. Διακρίνει: 1) συναισθηματικὰ ποσοτικὰ κατὰ τὰ ὁποῖα, ὅσον ἢ ἔντασις τῆς ψυχικῆς λειτουργίας καὶ τοῦ «ποσοῦ» τοῦ ἀντικειμένου ἀυξάνει ἢ μειοῦται, τόσον καὶ ἡ εὐαρέσκεια ἢ ἡ δυσαρέσκεια πληροῦται καὶ φθάνει εἰς τὸν ἀνώτερον βαθμὸν αὐτῆς. 2) μίχτὰ εὐαρεστοδυσάρεστα καὶ δυσαρεστοεὐάρεστα συναισθηματικὰ, ἐνιαῖα ὅπως τὸ ἐνιαῖον προσινοκίτρινον χρῶμα. Εἰς αὐτὰ ἀνήκουσι τὰ συναισθηματικὰ συγκινήσεως, λαχτάρας, πόνου, ἀστεϊσμοῦ, τραγικότητος. 3) ἀκτινωτὰ συναισθηματικὰ (konstellationsgeföhle), ὁποῖα προκύπτουσιν ἐξ ἐλευθέρως ἢ ἠμποδισμένης καὶ κωλυομένης συμπληρώσεως τῶν συνδέσεων. Τοιαῦτα συναισθηματικὰ εἶναι τὰ λύσεως καὶ ἐντάσεως, ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας, τρόμου, ἐκπλήξεως καὶ ἀπελπισίας. 4) γενικὰ συναισθηματικὰ τῆς καταστάσεως ἡμῶν βασιζόμενα εἰς τὸν γενικὸν τρόπον τῆς λειτουργίας τῆς ζωῆς, πχ. ἀνία. Ἐν τῷ συναισθάνεσθαι, κατὰ τὸν Th. Lipps, ἐπειδὴ αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς ἐνεργοῦντας, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν τὸ συναισθηματικὸν ἰδιότροπον ῥυθμὸν μιᾶς ἐν ἡμῖν συμβαινούσης κινήσεως, ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς αὐτοσυνειδησίας ἢ τοῦ ἀμέσως αἰσθανομένου καὶ ἀντιλαμβανομένου ἐγώ. Ἡ συνείδησις τῆς ἐνεργείας οὕσα καὶ συναισθηματικὴ ἐνεργείας, ἀποτελεῖ τὸ αὐτοσυναισθηματικὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς πραγματικῆς ἐνεργείας ἢ τοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν. Καὶ ἐνταῦθα φαίνεται τὸ συναισθηματικὸν συνδεόμενον πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ψυχικὰ φαινόμενα, κατὰ τὸν Th. Lipps, διότι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ τάσει (streben) πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, ἐμπεριέχεται τὸ συναισθηματικόν. Πολλοὶ τῶν ψυχολόγων τῆς κατευθύνσεως ταύτης πάλιν, εἴτε ἐρμηνεύουσι τὰ συναι-

σθήματα ψυχολογικῶς ὡς ἀπόχρωσιν τοῦ συνολοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως (H. Cognelius), εἴτε παράγουσι ταῦτα ἐκ τῶν παραστάσεων καὶ ἐκ τῶν κρίσεων, ὅπως ἡ A. Meining, ὅστις εἰς τὴν κατὰ τὸ παριστάνειν ἐνεργεῖαν ἀποδίδει τὴν γένεσιν τῶν ὄλικῶν συναισθημάτων καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν παραστάσεων παράγει τὰ πνευματικὰ καὶ αἰσθητικὰ συναισθήματα. Ὁ Witaseck διακρίνει ἐπίσης συναισθήματα ἐκ τῆς πρὸς τὸ παριστάνειν ἐνεργείας καὶ συναισθήματα ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν παραστάσεων. Εἰς τὰ οὗτω ἐρμηνευόμενα συναισθήματα ἐντοπίζεται παρὰ τῶν ἐμπειρικοῦιδεαλιστῶν καὶ ἡ τάσις ὡς διάθεσις πρὸς ἐνεργεῖαν, «ἀφειρητὴν ἐνεργείας» (Th. Lipps) καὶ ἡ βούλησις ὡς παρακολουθοῦσα τὴν ἐνεργεῖαν καὶ τὴν λειτουργίαν συνειδήσεως. «Συγκρίθησις εἶναι κατ' ὅλα καὶ ἐνεργεῖα βουλήσεως» λέγει ὁ Th. Lipps ὅστις, ὡς κορυφαῖος τῆς ἐν λόγῳ κατευθύνσεως, μᾶλλον τῶν ἄλλων καταγίνεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν, σύνθεσιν καὶ τὸν ὄρισμὸν τῶν ἐννοιῶν, ἅς σχηματίζομεν περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, δυνάμει τῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας ἀποκομίζομεν ἐξ αὐτοῦ καὶ τῆς λειτουργίας συνειδήσεως.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν τὴν νηπιαρχικὴν καὶ ἐμπειρικοῦιδεαλιστικὴν ἀπορίαν πλήρη. Βασιζομένη, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσθη εἰς τὸ ἰδιότροπον τῆς λειτουργίας συνειδήσεως καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν παραστάσεων ἐπίδρασιν τοῦ παρελθόντος, διὰ τούτων προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, εἰς ὑποδεεστέραν μοῖραν θέτουσα τὴν σημασίαν καὶ τὴν σχέσιν τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ σώματος. Ἡ τοιαύτη πορεία φέρει, κατὰ φυσικὸν λόγον, εἰς τοπικὰς ἀναλύσεις, συνθέσεις καὶ ὄρισμούς, ἐννοιῶν καὶ ὀνομασιῶν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ λειτουργιῶν καὶ ὀδηγεῖ ἕως εἰς τὰ πρόθυρα τῆς μεταφυσικῆς. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ἐξ ἄλλου καὶ ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν παραστάσεων, ἐννοιῶν, κρίσεων, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις καὶ κατευθύνσεις τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς βουλήσεως, εἰς τὴν λειτουργίαν τέλος τῆς συνειδήσεως, δὲν συντελοῦσιν ἀπλῶς καὶ μόνον οἱ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὄργάνων καὶ τοῦ νευρομυτικοῦ συστήματος προσλαμβανόμενοι, μεταφερόμενοι καὶ διαφοροτρόπως τροποποιούμενοι ἐρεθισμοί. Ἄλλ' ἢ παραγνώρισις καὶ ἡ μὴ ἐπαρκὴς ἐκτίμησις τῆς σημασίας τῶν ἐρεθισμῶν τούτων καὶ τῶν φυσιολογικῶν τοῦ σώματος λειτουργιῶν, καθιστῶσιν ἀδύνατον πᾶσαν ἀναμφισβήτητον ἐρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ πραγματικῶς συμβαίνοντος, τὸ ὁποῖον στήρξεται εἰς γεγονότα προερχόμενα κυρίως ἐκ τῶν σχέσεων ζωῆς καὶ

φύσεως, πνευματικῶν καὶ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν. Ἡ τοιαύτη παραγνώρισις καὶ ὑποτίμησις τοῦ ὕλικου παράγοντος ἀναγκάζουσα τὴν ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴν ταύτην κατεύθυνσιν νὰ ἐνδιατρίβῃ εἰς παρατηρήσεις καὶ εἰς ὁρισμούς ἐννοιῶν, ἀπομακρύνει αὐτὴν τῆς βάσεως τῆς πραγματικότητος, ὡς ἀντιλαμβάνεται ταύτην τοῦλάχιστον ἢ σύγχρονος ἐπιστήμης, ἢ ἀπὸ δεδομένων καὶ γεγονότων ἀναχωροῦσα καὶ πειραματικῶς καὶ ἐπαγωγικῶς χωροῦσα πρὸς τὴν εὑρεσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἡ ἀντίθετος πρὸς τὸν ἄκρατον ὕλισμὸν κατεύθυνσις αὕτη συνετέλεσε μῶλα ταῦτα οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν κατ' ἀξίαν ἐκτίμησιν τῶν διαφόρων παραγόντων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ τῶν γεγονότων, δεδομένων ἢ φαινομένων. Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ ἰδιότροπον καὶ ἰδιότυπον τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, παρὰ τὴν μονομερῆ λύσιν τῶν διαφορῶν σοβαρῶν προβλημάτων, συνετέλεσεν εἰς τὴν κατ' ἀξίαν ἐκτίμησιν τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος, εἰς τὴν κατόπιν πολλῶν ἐλιγμῶν καὶ πλανῶν κατέληξε καὶ αὕτη ἡ ὕλιστικὴ κατεύθυνσις ἀναγνωρίσασα διὰ τῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης καὶ διὰ τῆς βιολογίας καὶ νευρολογίας, ὅτι αἱ συνθέσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, καθ' ὅσονδήποτε ἀνάλυσιν, πάντοτε συνθέσεις καὶ ἰδιομορφίας παρουσιάζουσι μὴ δυναμένας νὰ ἐρμηνευθῶσι μηχανικῶς καὶ διὰ ποσοτικῆς μετρήσεως.

β') Ἡ βουλιδιαρχικὴ ἢ βουλονταριστικὴ κατεύθυνσις.

1ον) Γενικὰ καὶ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς τοιαύτης κατευθύνσεως.—

Ἡ ὡς ἀνωτέρω νησιαρχικὴ ἢ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις, βασιθεῖσα εἰς τὸ ἰδιότροπον τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραστάσεων, ἐξυπηρέτησε μὲν σπουδαίως τὴν ψυχολογίαν, διότι ἀπήλλαξεν αὐτὴν τῶν ὕλως ὕλιστικῶν θεωριῶν καὶ τοῦ κινδύνου νὰ θεωρηθῇ μέρος τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου, (ὅπως ἤθελεν αὐτὴν ὁ Auguste Comte) δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἀναμφισβήτητον ἐρμηνείαν ἰδίᾳ εἰς τὰ κατὰ τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ τοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος ἐρεθισμοῦ εἰς αἰσθημα, ἀντίληψιν, παράστασιν, καὶ εἰς τὰς ἐπικρατούσας σχέσεις μεταξὺ σώματος, νευρικοῦ συστήματος, ἐγκεφάλου καὶ λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ ψυχῆς, διὰ νὰ λύσῃ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο πρόβλημα, εἰς τὸ ὅποιον ἀνέκαθεν κατεγίνετο καὶ ὁ ὕλισμὸς ἀνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Περιορισθεῖσα εἰς τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως ἢ διανοήσεως, τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν σχέσεων σώματος καὶ ψυχῆς, ἢ αἰσθήματος καὶ αἰσθητηρίου ὄργάνου, παρεμέρισεν ἀπλῶς θεω-

ρήσασα τὸ σῶμα ὄργανον ἀπλῶς καὶ μέσων ἐκδηλώσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Τοῦτον δὲ προσπειθήσασα νὰ συγκροτήσῃ ἐκ τῶν αἰσθημάτων, ἀντιλήψεων καὶ παραστάσεων, ἀνέπτυξε τὴν περὶ συνδέσεων, προσλήψεων καὶ ἰσομοιώσεων θεωρίαν ἐπὶ τῇ βίσει καὶ καθ' ὑπόδειγμα τῶν περὶ μεταβολῆς καὶ μετασχηματισμοῦ τῆς κινήσεως μηχανικῶν θεωριῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκ στοιχείων σχηματίζει τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, ἐνῶ τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχικῆς οὐσίας περιορίζει τώρα εἰς χαρακτηρισμὸν τοῦ συνόλου τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔξωτερικεμενικεῖσθαι ἰκανότητα τοῦ ἐγῶ. Καὶ κατώρθωσε μὲν διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ ἀποβάλλῃ τὸν μεταφυσικὸν μανδύαν, περιηλθεν ὅμως καὶ εἰς τὸ ἀδιέξοδον λογικῆς τινος καὶ διαλεκτικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἐρμηνείας ὄρων καὶ ἐννοιῶν συχνάκις φερουσῶν αὐτὴν εἰς ἔγγυτάτην ἀπόστασιν πρὸς τὴν μεταφυσικὴν, ἂν λάβωμεν μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ γενέσεως τῶν παραστάσεων, περὶ ἐπικυριαρχίας τῆς διανοήσεως θεωρίας καὶ τοῦς περὶ βουλήσεως, συναίσθημάτων τάσεων κλπ. ὀρισμούς.

Ἢ ἐκ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς φυσιολογίας προκύψασα ἀντίθετος τῆς νοησιαρχικῆς, βουλησιαρχικῆ ἢ βουλωνταριστικῆ κατεύθυνσις ὑπῆρξεν εὐτυχαστέρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐρμηνείας τῶν σχέσεων μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς ἢ λειτουργίας συνειδήσεως. Μετὰ δοκιμασίαν μακρὰν εἰς φρενολογικὰς καὶ περὶ ἐντοπισμοῦ τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἰς τὸν ἐγκέφαλον θεωρίας, μετὰ πολυχρόνιον ἐμβιβάθην εἰς τὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν, τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν σημασίαν τῶν νεύρων διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιλήψεων, κατόπιον πλείστων ὅσων ὑποθέσεων περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραστάσεων, κατέληξεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἐκτίμησιν τόσον τοῦ ἰδιοτρόπου τῆς λειτουργίας συνειδήσεως, ὅσον καὶ τῆς σπονδαυότητος τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη καὶ ἐκτίμησις τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ πνευματικοῦ περάγοντος ἀπεμάκρυνε βεβιαῶς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν ἀκίρπων ὑποθέσεων, ἢ ἀπὸ τὴν ἀσχολίαν εἰς ὀρισμούς, καὶ ἐντόπισεν αὐτὴν εἰς τὸ δεδομένον καὶ ὑπάρχον, ἦτοι εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου διὰ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ εἰς τὴν ἐρευναν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν διὰ τοῦ πειράματος. Διὰ τῆς φυσιολογίας τῶν αἰσθητηρίων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Helmholtz, τοῦ Fechner, τοῦ Joh. Müller κλπ. καὶ διὰ τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας ἀπὸ τοῦ W. Wundt, ἀναγνωρισθείσης τῆς ἰδιοτρόπου λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου

ἐτέθη τέρμι καὶ εἰς τὴν ἄκρως ὕλιστικὴν ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων. Ἦδη δὲ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μονομερεῖς φυσιολογικαὶ λειτουργίαι, νευρικαὶ ἴνες κατὰ μόνας, κύτταρα καὶ κέντρα τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ θεωρίαι περὶ εἰδικῆς ἐνεργείας τῶν νεύρων καὶ περὶ συντηρήσεως τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ νευρομυϊκοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ὡς μέσων ἐκδηλώσεως τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ἢ προκλήσεως λειτουργίας αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ἢ ἀφαιρητὰ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως δὲν ἀποδίδεται πλέον εἰς τὴν ἀποκλείουσαν ἢ ὑποτιμῶσαν τὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν τοῦ σώματος διανόησιν, ἀλλ' εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην τάσιν καὶ βούλησιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ σῶμα, ὅσον καὶ αἱ πνευματικαὶ λειτουργίαι ἔχουσιν ἴσην ἐκτίμησιν καὶ θέσιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ βουλευσιαρχικὴ αὐτὴ κατεύθυνσις ἀπηλλάγει μὲν ὀριστικῶς πάσης μεταφυσικῆς ἐπιδράσεως, ἀπέδωκε δὲ τὸ ἰδιότροπον τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραστάσεων, ὄχι εἰς ἔσωτερικὴν τινα οὐσίαν, ἢ αἰσθησιν, ἢ λειτουργίαν ὑποθετικὴν, ἀλλ' εἰς τὸ σύνολον τῆς συγκροτήσεως τοῦ ἀνθρώπου (σωματικῶς καὶ ψυχικῶς) καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον σχέσεις αὐτοῦ. Λόγω τῆς ἀναπτύξεως τῶν τοιούτων βουλευσιαρχικῶν θεωριῶν καὶ τῆς εἰς μεγάλην κλίμακα ἐφαρμογῆς τοῦ πειράματος διὰ τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας τοῦ W. W u n d t, ἡ σύγχρονος βουλευσιαρχικὴ καὶ πειραματικὴ ψυχολογία διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ. Καὶ ναὶ μὲν οὐδαὶς σχεδὸν τῶν συγχρόνων ἀκολουθεῖ πιστῶς τὰ ἴχνη τοῦ W. W u n d t, τοῦτο ὅμως ἀποδοτέον, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διὰ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας διανοιχθεῖσαν ἀχανῆ ἔκτασιν ἐρεῦνης, ὅπου εὐκόλως ἕκαστος δύναται νὰ τάμη ἰδίαν ὁδόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν φύσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ψυχολογίας καὶ εἰς τὴν ἀλματωδῶς συντελουμένην ἐξέλιξιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὑπ' ὧν βοηθεῖται σπουδαίως ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ψυχολογικὴ κατεύθυνσις. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐνῶ πολλοὶ ψυχολόγοι ἀκολουθοῦσι πιστῶς τὴν φυσιολογικὴν ἐρμηνείαν τοῦ αἰσθητήματος καὶ τῶν παραστάσεων διὰ τῆς περὶ μεταβολῆς καὶ μηχανικῆς μεταμορφώσεως τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἐρεθισμοῦ θεωρίας, ἄλλοι ἀποδίδουσι τὰ ἰδιότυπα ψυχικὰ φαινόμενα τῶν παραστάσεων, ἀντιλήψεων καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως, εἰς τὸ σύνολον τῆς ἰδιοτρόπου συνθέσεως καὶ ἀλληλουχίας τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς φυσιολογικῆς αὐτοῦ λειτουργίας. Ἐντεῦθεν ἔχομεν καὶ ἐν τῇ βου

λησιαρχικῇ ταύτῃ κατευθύνσει, ἀφ' ἑνὸς μὲν καθαρῶς ὕλιστικῆν τινα καὶ φυσιολογικὴν ἐκδοχὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσεγγίζουσαν πρὸς τὸν ἰδεαλισμὸν ἐκδοχὴν, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ψυχοπειραματικὴν. Παρὰ τὰς ἀποτελοῦσας τὸν κατ' ἐξοχὴν φυσιολογισμὸν ἐκδοχὰς ταύτας τῆς βουλευσιαρχικῆς κατευθύνσεως δυνάμεθα ἐν ταύτοις νὰ διακρίνωμεν καὶ τρίτην τινα ἐκδοχὴν τοῦ βιολογικοῦ μηχανισμοῦ λεγομένου, ὅστις διὰ τῶν διαρβινείων, περὶ ἐξελίξεως, ἐπιλογῆς, αὐτοσυντηρησίας κλπ. θεωριῶν προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἰδιομορφίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα μηχανικῶς καὶ βιολογικῶς ἐκ ταύτης παραγίγῃ τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον κατόπιν. Μεταξὺ δὲ τοῦ φυσιολογισμοῦ καὶ τοῦ βιολογισμοῦ τούτου τῆς βουλονταριστικῆς ψυχολογίας παρουσιάζεται καὶ τρίτον εἶδος θεωρίας προερχόμενον ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ ἀμερικανικοῦ πραγματισμοῦ, τοῦ ἀναπτυχθέντος παρὰ τοῦ W. James. Ὑπὸ τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν τῆς βουλευσιαρχίας ἡ πραγματιστικὴ θεωρία τοῦ W. James, κατὰ τὴν ἐρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων τοῦλάχιστον, παρουσιάζεται ὡς μέσον τι μεταξὺ φυσιολογισμοῦ καὶ βιολογισμοῦ, δι' ὃ καὶ ἐκλεκτικὴ δύνανται νὰ θεωρηθῇ. Σπουδαία διαφορά ἀλλῇ τοῦ τοιούτου πραγματισμοῦ εἶναι καὶ ὁ χαρακτήρ, ὃν φέρει πᾶσα ἀγγλοαμερικανικὴ θεωρία, καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ὠφελιμιστικῶς καὶ διὰ παραδοχῆς τῆς γνώσεως ὡς ὀργάνου γίνεται προσπάθεια χρησιμοποίησεως καὶ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς δεδομένων ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ βουλευσιαρχικὴ ἢ βουλονταριστικὴ αὕτη κατεύθυνσις ὑποδιαιρεῖται: 1) Εἰς φυσιολογισμὸν ἄκρως ὕλιστικὸν ἢ μέτριον καὶ πειραματικὸν ἀπλῶς. 2) Εἰς βιολογισμὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωριῶν τῆς ἐξελίξεως, ἀσκήσεως, ἐπιλογῆς κλπ. ἐρμηνεύοντα τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον. 3) Εἰς ἐκλεκτισμὸν ἢ ἀμερικανικὸν πραγματισμὸν.

Τὴν φυσιολογικὴν ἄποψιν πρὸςβέβουσαι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἄκρως ὕλισται καὶ φυσιολόγοι, ὅπως ὁ Th. Horvitz, ὁ Th. Ziehen, ὁ H. Münsterberg, ὁ H. Höffding, ὁ Lehmann, ὁ Hering, ὁ Galton, ὁ Purkinje, ὁ Meumann, ὁ Störing, ὁ Th. Ribot κλπ. ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ μετριοπαθέστεροι ψυχοπειραμασταί, Ebbinghaus, Kräpelin, O. Külpe καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Würzburg, G. F. Müller, Marbe, Klemm, Wirth, Hellpach, Villa, Kiessow, Titschener, Richter, Barth, Aug. Messer, A. Wreschner, Claparède κλπ. Εἰς τὸν βιολογισμὸν ἢ βιομηχανισμὸν μᾶλλον δύνανται νὰ ὑπα-

χθῶσιν αἱ ψυχολογικαὶ θεωρίαι τῶν : W. Jerusalem, Fr. Jodl, Th. Ziegler, Eug. Dühring, Brook, Kellog, Morgan, Baldwin, Stanley, Hall, J. Cohn, Brahn κλπ. Ἐκλεκτικοὶ δὲ τέλος ἢ πραγματισταί, πλὴν τοῦ W. James, εἶναι καὶ οἱ Fr. Schiller καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης καὶ ὁ John Dewey, W. Mc. Dugall, Ladd, Judd, Angell καὶ Pillsbury.

Βεβαίως διὰ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως δὲν χωρίζονται τελείως αἱ διαφοροὶ ψυχολογικαὶ θεωρίαι, διότι οἱ διαφοροὶ ψυχολόγοι τηροῦσι καὶ διαφοροὺς ἄλλας πρὸς ἀλλήλους ἐπαφάς, ὅπως καὶ διαστάσεις, αἱ λεπτομέρειαι τῶν ὁποίων δὲν παρουσιάζουσιν ἐνταῦθα ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Οὐχ' ἦττον ὅμως διὰ τὰ λάβωμεν καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως εἰκόνα τῶν τοιούτων σχέσεων τῶν διαφορῶν συγχρόνων ψυχολογικῶν θεωριῶν, ὀρίσσομεν ἐν βλέμμα εἰς αὐτάς. Ἐντὸς τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας, πρὸς τὴν περὶ προσλήψεως καὶ ἀφομοιώσεως (apperzeption) θεωρίαν τοῦ W. Wundt, ὁ Th. Ziehen καὶ ἄλλοι ἀντικαταστάσουσι τὴν περὶ συνδέσεων (assoziation) θεωρίαν, μετὰ δ' ἀμφοτέρων τούτων παρεντίθεται ἡ περὶ ἐνεργητικότητος καὶ δραστηκότητος θεωρία τοῦ Münsterberg (aktionstheorie). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ παραστάσεις ἐρμηνεύονται διὰ τῶν συνδέσεων μὲν καὶ τῆς προσλήψεως (perzeption) ἀφ' ἑνός, δι' ἐνεργητικότητος δ' ἐσωτερικῆς (aktion) ἀφ' ἑτέρου. Πρὸς τὴν περὶ ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας καὶ ἀναλύσεως αὐτῆς θεωρίαν ἀντικατατίθεται ἡ θεωρία τῶν βιολόγων περὶ ἐξελίξεως ἀσκήσεως κλπ. ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωριῶν τοῦ Δαρβίνου. Ὁ Ebbinghaus ἀκολουθεῖ μετριοπαθεστέραν ἢ μέσην ὁδόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἄκρον ψυχοφυσιολογικὸν ὕλισμὸν τοῦ R. Avenarius, τοῦ Münsterberg κλπ. Οὐχ ἦττον ὅμως βαδίζει ἐπὶ τῆς αὐτῆς πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους τροχιάς τοῦ φυσιολογισμοῦ. Ὁ Jodl δὲν ἀπαρνείται μὲν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας, δὲν ὑποτιμᾷ ὅμως καὶ τὴν βιολογικὴν κατεύθυνσιν, ὁ δὲ W. Jerusalem ἐξετάζει τὰ ζητήματα ἀπὸ βιολογικῆς, γενετικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς ἀπόψεως καὶ ἐκ παραλλήλου προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ ἐμπειρικὴν τινα καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικότητος βασιζομένην ψυχολογίαν.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς τοιοῦτου εἶδους διαφορὰς πάντες οἱ ψυχολόγοι οὗτοι συμφωνοῦσιν εἰς τὴν σημασίαν τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας διὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον καὶ εἰς τὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν τοῦ πειράματος διὰ τὴν ἐρευναν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ

τὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὑρεσιν νόμων καὶ κανόνων σχηματισμοῦ καὶ ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου.

2ον) Ἡ ψυχολογία καὶ αἱ μέθοδοι αὐτῆς κατὰ τὴν βουλευσιαρχικὴν κατεύθυνσιν.— Ὅπως εἰς τὴν γενικὴν βᾶσιν τῶν θεωριῶν καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν πειραματικὴν ἔρευναν συμφωνοῦσιν οἱ ψυχολόγοι τῆς κατευθύνσεως ταύτης, ὡς διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ εἶδους τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν περισσότερο τῶν ἄλλων, οὕτω συμφωνοῦσι καὶ εἰς τὰς ἀντιλήψεις των περὶ τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῶν μεθόδων αὐτῆς. Διαφορὰς παρουσιάζουσι εἰς λεπτομερείας μόνον, ὅπως καὶ εἰς τὰς γενικὰς των κατευθύνσεις καὶ ἐκδοχάς, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν. Ἡ ψυχολογία κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶναι ἡ Φυσικὴ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ὄχι μόνον διότι κάμνει χρῆσιν τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (παρατηρήσεως, πειράματος, ἐμπειρίας), ἀλλὰ καὶ διότι ἀσχολεῖται εἰς φαινόμενα καὶ καταστάσεις αὐτὸ τοῦτο φυσικὰ καὶ συνθετώτερα μόνον τῶν φυσικῶν μηχανικῶν φαινομένων. Τοῦτο, διότι ἡ γένεσις καὶ ἀνάλυσις παντὸς ψυχικοῦ φαινομένου, ἐκδηλοῦντος διαφόρους ιδιότητας ἀπὸ τὰς τῶν στοιχείων ἐξ ὧν ἀποτελέσθη, φανερῶνει συνδέσεις, συνθέσεις, ἀφομοιώσεις καὶ μεταμορφώσεις ἐνεργείας καὶ κινήσεως, κατ' ὅλην ὁμοίαν πρὸς τὰ χημικὰ παραγόμενα καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὅποτε καὶ ἡ ψυχολογία κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι εἶδος ἐπιστήμης τῶν τοιοῦτων συνδέσεων καὶ συνθέσεων κατ' ἀναλογίαν καὶ κατ' ὑπόδειγμα τῆς χημείας καὶ τῆς φυσικῆς. Πρωτίστως εἰς τὸν τρόπον τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς νευρικῆς κινήσεως καὶ τοῦ φυσικοῦ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἐρεθισμοῦ εἰς αἴσθημα καὶ ἀντίληψιν, ἔχει γὰρ ἀσχοληθῆ ἡ ψυχολογία κατὰ τὸν A d o l f H o r v i e z⁽¹⁾. Ὁ T h. Z i e h e n (1862—1912)⁽²⁾ θεωρεῖ τὴν ψυχολογίαν ἐπιστήμην τοῦ μηχανισμοῦ τῆς συνειδήσεως, ἦτοι τῆς ἀμέσου καὶ ἰδιοτρόπου ἐκδηλώσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου διὰ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, διότι ἐξηγεῖ τὰ φυσικὰ φαινόμενα ὡς ἀποτελέσματα μηχανικῶν συνδέσεων. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπίσης, λαμβάνει τὴν ψυχολογίαν καὶ ὁ H u g o M ü n s t e r b e r g ὡς ἐπιστήμην φαινομένων ἀποκτωμένων δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ

(1) Πρὸβλ. A. Horvitz: Psychologische Analysen auf physiologischer Grundlage.

(2) Πρὸβλ. Ziehen Leitfaden der physiologischen Psychologie.